

GÖRİCE

Arnavutluk'un güneydoğu kesiminde
eski bir Osmanlı kasabası.

Bugün Korça adıyla anılmakta olup Yunanistan sınırına yaklaşık 20 km. uzaklıkta, Ohri'nin 60 km. güneyinde ve eski Manastır (Bitola) vilâyet merkezinin 65 km. güneybatısında, doğudan Makedonya göller bölgesine bitişik Moravë dağlarının kuzeybatı eteğinde verimli ve geniş ovada kurulmuş, denizden 869 m. yükseklikte önemli bir tekstil ve sanayi şehridir. Osmanlı döneminde önce nahiyeye, daha sonra kadılık ve XIX. yüzyılda Manastır vilâyetine bağlı Görice sancağının merkezi olmuştur.

Görice, Osmanlılar tarafından Arnavutluk'ta kurulan en önemli kasabalardan biridir. Osmanlılar, XIV. yüzyılın sonlarına doğru o dönemde feodal beyler tarafından yönetilmekte olan Doğu Arnavutluk'a sızmaya başladılar. Arnavut beylerinin çoğu bir süredir Osmanlılar'a tâbi durumdaydı. Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı garnizonu ve idarî birimleri Görice ve Pirmedî (Përmeti) kalelerine yerleşti (BA, MAD, nr. 235). Osmanlılar Makedonya'nın doğu kesimini (Pirlepe, Ohri, Manastır) ele geçirdiklerinde büyük bir ihtimalle 1395'te veya hemen sonra Görice bölgesini de topraklarına katmışlardır. Nitekim piskopos Niphon tarafından yaptırılan ve Görice'ye 3 km. mesafedeki Mborja köyünde bulunan büyük kilisenin (Kisha e Ristozit) kitâbesinde yer alan 1390 tarihi Osmanlı idaresinin başlangıcının sınırını tayin eder. Görice bölgesinin ve kalenin Osmanlılar tarafından ele geçirilişine dair ilk dönem Osmanlı kroniklerinde bilgi yoktur. XV. yüzyıl boyunca Görice adı, bugünkü şehirle Mborja köyünün arasında kalan Moravë dağlarının eteğindeki kale ve bölge için kullanılmıştır. İlk dönem Osmanlı belgelerinde burası herhangi bir ayırım yapılmaksızın Enborye ve Görice adlarıyla anılmıştır. 886 (1481) tarihli *Timar Defteri*'nde Görice nahiyesinde Arnavut İshak timarından bahsedilmektedir. Bu timar sekiz küçük köyü ihtiva etmekte ve bunlardan biri altı müslüman ve iki hıristiyan hânedan oluşmaktadır (Sofya Millî Ktp., Or., nr. D 649, s. 26). Bu belgeden hareketle, Arnavutluk'ta İslâmîyet'in yayılmasının erken tarihlerde başlamış olduğu ve sadece Arnavut soyluları arasında değil Arnavut köylüleri arasında da ihtidâların meydana geldiği söylenebilir.

XV. yüzyıl ve XVI. yüzyılın birinci yarısı boyunca Görice Kalesi varlığını sürdürdü. II. Bayezid dönemine ait *Ahkâm Defteri*'ndeki Haziran 1501 tarihli bir hükme göre Görice Kalesi'nde Fâtih Sultan Mehmed'in adıyla anılan bir cami vardı ve o yıl buranın onarımının yapılması istenmişti. Bu cami en azından XIX. yüzyıl başlarına kadar ibadete açık kaldı. Nitekim 1818 tarihli bir kayıta, Görice'de Enborye köyündeki Sultan Mehmed'in yaptırdığı camiye müezzin tayini istenmişti. Dolayısıyla Enborye veya daha yaygın olarak Görice adıyla anılan kale terkedildikten sonra da Enborye'nin bir yer adı olarak yaşadığı anlaşılmaktadır. Cami 1967'de komünist idaresince tamamen ortadan kaldırılmıştır. 925 (1519) tarihli *Tahrir Defteri*'nde de Görice Kalesi'nin müsellemlerden oluşan bir hıristiyan cemaat tarafından korunduğu kayıtlıdır (BA, TD, nr. 70, s. 257). Aynı kaynağa göre, Görice'ye bağlı Enborye köyünde on sekiz müslüman ve seksen sekiz hıristiyan hâne vardı. 936 (1529) tarihli defterde ise adı geçen köyde on beş müslüman ve 101 hıristiyan hânenin varlığı tesbit edilmektedir (BA, TD, nr. 167, s. 172).

Görice, bu bölgede müslüman bir şehir merkezi oluşturmak amacıyla Osmanlılar tarafından kurulmuştur. 1486'da Görice'nin 7 km. kuzeyindeki Boboştitsa (Boboshtica) köyü II. Bayezid'in mîrâhuru İlyas Bey'e mülk olarak verilmiştir (Gökbilgin, I, 426; *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, s. 528). İlyas Bey burada 901'de (1495-96) hâlâ mevcut olan âbidevî kubbeli bir cami yaptırmıştır. 1817'de Boboştitsa köyü Tepedelenli Ali Paşa'nın has çiftliği durumundaydı. İlyas Bey'in 910 (1504) tarihli vakfiyesine göre Görice'ye bağlı Piskopiye (Peshkëpi) köyündeki vakıfları cami yanında ima-

ret, han ve muallimhâneyi de içine almaktaydı. Mahallî rivayetlere göre İlyas Bey bir de hamam inşa ettirmişti. *Hadikatü'l-cevâmi'* de aslen Arnavut olan İlyas Bey'e atfedilen yukarıdaki eserlerin varlığını teyit etmektedir (I, 196). Aynı kaynak İlyas Bey'in Görice'ye defnedildiğini de belirtmektedir. Şemseddin Sâmî *Kâmûsü'l-âlâm* adlı eserinde cami, medrese, imaret ve tekkeyi zikretmektedir. Ona göre İlyas Bey, II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde Görice'nin en önemli simasıydı. İlyas Bey II. Murad'ın en önemli simasıydı. İlyas Bey II. Murad'ın kızı Hundi Hatun'la evlenmiş ve İstanbul'da Mîrâhur Camii'ni yaptırmıştı. *Kâmûsü'l-âlâm*'a göre İlyas Bey Görice'deki binalarını eski bir manastırın olduğu yerde inşa ettirmiş ve buraya Kasaba adı verilmiştir. Bugün hâlâ müslümanların meskûn olduğu semt aynı adı taşımaktadır. Çoğunlukla hıristiyanların oturduğu semtler ise Varoş ve Bazar adlarıyla anılmaktadır. Tiran'daki Arnavutluk devlet arşivinde İlyas Bey'in vakıfları ve gelirleriyle ilgili pek çok belge bulunmaktadır. Bu belgelerin birer kopyası Münih'teki Oriental Institut'tadır.

Görice'nin XVII ve XVIII. yüzyıllarda fazla gelişmediği tahmin edilmektedir. Kâtib Çelebi Görice'yi Ohri sancağına bağlı bir kaza olarak belirtir. Rumeli'deki kadılıklar arasında Görice kadılığı alt sıralarda yer almaktadır. Görice adının Enborye ve Piskopiye'nin yerini aldığı ilk işareti, 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde Mîrâhur İlyas Bey'in yaptırdığı binaların Görice kasabasında olduğunun ifade edilmesidir. Bugünkü Görice'nin güneydoğusunda bir tepe üzerinde Melçan Bektaşî Tekkesi bulunmaktadır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Eflak ticaret metropolü Voskopoye'den (Voskopojë) gelen hıristiyan göçmenlerle Görice'de hayat biraz daha canlanmıştır. 1783'te Görice Tepedelenli Ali Paşa'nın denetimine geçmiştir. Fransa'nın Selânik konsolosu Felix Beaujour ve İngiliz seyyahı William Martin Leake'e göre XIX. yüzyılın ilk yarısında Görice'de 450 hânede yaklaşık 3000 nüfus vardı. J. G. von Hahn, XIX. yüzyılın ortalarında Görice'nin hızla geliştiğinden bahsetmektedir (*Albanische Studien*, s. 55). Diğer bazı kaynaklarda 1859'da burada 10.000 kişinin yaşadığı zikredilir. Şemseddin Sâmî, XIX. yüzyılın son on yılında Görice nüfusunun 18.000 olduğunu ve şehirde 757 dükkân, yirmi üç han, iki cami, bir imaret, iki hamam, bir saat kulesi ve

İmrâhor İlyas Bey Camii - Görice / Arnavutluk (Machiel Kiel fotoğraf arşivi)

dört kilise bulunduğunu belirtmektedir (Kâmûsü'l-a'lâm, V, 3919). XIX. yüzyılın sonunda Görice büyük bir yangın geçirdi ve önemli bir kısmı harap oldu. Yanan yerler, Ahmed Eyüp Paşa'nın gayretiyle modern bir plana uygun olarak yeniden imar edildi. Bu plan bugün de şehrin karakteristik özelliğini aksettirir. 7 Mart 1887 tarihinde ilk defa Arnavutça öğretim yapan bir okul ve 1893'te kız öğrencilere ait okul da faaliyete geçti. 1864'te vilâyetlerin yeniden düzenlenmesi esnasında Görice, Güneydoğu Arnavutluk'un çoğunu ve bugünkü Yunan Makedonyası'nın da önemli bir kısmını içine alan bir sancak haline dönüştürüldü. 1882 Osmanlı sayımına göre bu sancağa bağlı yerlerin toplam nüfusu 76.489 müslüman ve 50.742 hıristiyan müteşekkildi. 1906 sayımına göre ise aynı bölgede 85.329 müslüman ve 82.025 hıristiyan yaşamaktaydı. Bu rakamlar, hıristiyan nüfusun müslüman nüfustan daha fazla oranda arttığını göstermektedir.

1912-1914 Balkan savaşları sırasında Görice Yunanlılar tarafından ele geçirildi. Yunan yanlısı Arnavutlar ile milliyetçi Arnavutlar'ın mücadele alanı oldu ve çok zarar gördü. Şehir, I. Dünya Savaşı esnasında Fransızlar tarafından işgal edildi (Ekim 1916). 10 Aralık 1916 tarihinde Görice özerk bölge (Krahinë autonome e Korçës) oldu. Bu özerklik Fransa denetiminde 1918'e kadar devam etti. Özerklik Görice ve yöresindeki Bilisht, Kolonjë, Gorë ve Opar bölgelerini içermektedir. Özerk bölge on dört kişilik bir meclis tarafından idare edilecek, resmî dil Yunanca yerine Arnavutça, bayrak Arnavut bayrağı olacak ve Yunanca yerine Arnavutça eğitim verilecekti. Roma ve Atina'dan gelen itirazlar yüzünden Fransa'nın askerî temsilcisi A. Dekoeu, Korça yetkilileri Th. Görmenji ve S. Butka tarafından imzalanan Görice protokolü Şubat 1918'de Fransa tarafından bozuldu; Fransa Görice ve yöresinin yönetimini doğrudan ele aldı. 1919 ve 1920 yıllarında Yunan saldırılarına rağmen Görice Yunan istilasından korunmuştur (Fjalori Enciklopedik Shqiptar, s. 543). 1916 Fransız sayımına göre Görice'nin nüfusu 23.000'i aşmaktaydı ve bunun sadece 5464'ü müslümandı. Görice kazasında ise müslümanlar çoğunlukta idi. 57.000 toplam nüfusun % 69'u müslümanlardan oluşuyordu. Günümüzde Görice'nin nüfusu 70.000'i aşmıştır. Görice ilinin yüzölçümü ise 2181 km²'dir.

Görice, yazdığı islahat lâihahaları ile dik-kati çeken ve bazı yazarlarca Osmanlı Montesquieu'sü olarak nitelendirilen Koçi Bey'in kasabasıdır ve ailesi İlyas Bey Camii hazîresine defnedilmiştir. Koçi Bey'in kendisi, Bursalı Mehmed Tâhir'e göre Manastır yolu üzerindeki mezarlıkta, Franz Babinger'e göre ise Görice Camii hazîresinde medfundur. Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın ailesi de Görice'dir. 1992'de Arnavutluk'ta komünist diktatörlüğün yıkılmasından sonra yeniden oluşan müslüman cemaatin ibadethânesi olarak kullanılan İlyas Bey Camii, XIX. yüzyılın ilk yıllarında kurulan Turan Bektaşî Türbesi ve 1293 (1876) tarihli başka bir türbe ayakta kalan İslâmî yapılardandır. Bektaşîler 1992'den sonra tekrar dinî inançlarını yaşamaya başladılar. Son günlerde (1996) Arnavutluk'taki Bektaşîliğin İslâm'dan ayrı müstakil bir dinî cereyan olarak ilân edilmesi yolunda adımlar atılmaktadır. Şehrin güneydoğusundaki görkemli Melçan Bektaşî Tekkesi komünistlerce tahrip edilmiş ve henüz yeniden inşası gerçekleşmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 235; BA, TD, nr. 70, 167; *Timar Defteri*, Sofya Millî Ktp., Or., nr. D 649, s. 26; *Osmanlılar'da Divan-Bürokrasi ve Ahkâm: II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* (nşr. İlhan Şahin — Feridun Emecen), İstanbul 1994, s. 60, nr. 211; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 375; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi*, I, 196; J. G. von Hahn, *Albanische Studien*, Jena 1854, s. 55; J. Godart, *L'Albanie en 1921*, Paris 1922, s. 94 vd.; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, I, 426-428; II, 212-215; Pirro Thomo, *Korça, Urbanistika dhe Arkitektura*, Tirana 1988, tür.yer.; a.mlf., "Les valeurs urbanistiques et artistiques de la ville de Korça ainsi que leur mise sous la protection de l'état", *Monumentet*, I, Tirana 1988, s. 5-21; Z. Shkodra, *La ville albanaise au cours de la renaissance nationale*, Tirana 1988, s. 159-162; Machiel Kiel, *Ottoman Architecture in Albania: 1385-1912*, İstanbul 1990, s. 162-172; a.mlf., "Korça", *EI²* (İng.), V, 264-266; N. Clayer, *L'Albanie, pays des deviches*, Berlin 1990, s. 362-367, 411-412; Kemal Özergin, "Rumeli Kadınlıkları'nda 1078 Düzenlemesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 251-309; Kiliti Kallamata, "Sur la restauration du bazar de Korça", *Monumentet*, II (1988), s. 159-162; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3919-3920; "Korça", *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 528-531; "Mborja", a.e., s. 685; "Boboshtica", a.e., s. 105; "Krahina Autonome e Korçës", a.e., s. 543; "Vosko-poja", a.e., s. 1175-1176.

MACHIEL KIEL

GÖTÜRÜ

(bk. CÜZÂF).

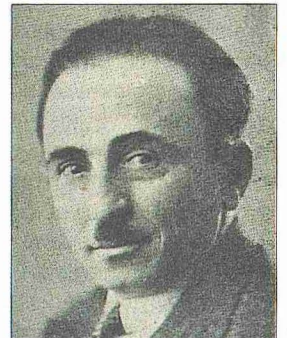
GÖVSA, İbrahim Alâeddin

(1889-1949)

Biyografi ve ansiklopedi çalışmalarıyla tanınan yazar, eğitimci ve şair.

İstanbul'da doğdu. Babası, Filibeli bir aileden gelen ve vilâyet mektupçuluğu yapan Mustafa Âsım Bey, annesi Yemen'de şehid düşen Erzurumlu Osman Paşa'nın kızı Fatma Behice Hanım'dır. İstanbul'da müderris, huzur derslerinde muhatap ve mukarrir olarak bulunmuş, Enderun Mektebi hocalarından Küçük Filibeli diye tanınan Abdullah Efendi, İbrahim Alâeddin'in baba tarafından dedesi, yine huzur derslerinde muhatap ve mukarrir olan, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmış ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Cemiyeti üyesi olmuş Filibeli Hoca diye bilinen Halil Fevzi Efendi de büyüğü amcasıdır. Bu iki kardeş İstanbul ulemâsı arasında "ahaveyn" adıyla tanınmıştır.

İbrahim Alâeddin ilk öğrenimini İstanbul'da Vezneciler'de Şemsülmaârif Mektebi'nde, orta öğrenimini Trabzon ve Vefa idâdilerinde tamamladı. 1910'da Mekteb-i Hukuk'tan mezun oldu. Bu okulun son sınıfında iken adliyyede hey'et-i ittihâmiyye zabıt kâtibi ve adliyye kütüphanesi memuru olarak çalıştı. 1911'de İstanbul Dârülfünunu'nda açılan bir imtihanı kazanarak tayin edildiği Trabzon idâdisi'nde iki yıl kadar edebiyat öğretmenliği yaptı. Bu arada asıl çalışma alanını teşkil eden eğitim konularıyla ilgilenmeye başladı. 1913'te Maarif Vekâleti tarafından edebiyat öğrenimi için İsviçre'ye gönderildi. Fakat edebiyatın özel merak ve şahsî gayretle elde edilebileceğine inandığından arkadaşı Mustafa Şekip'le (Tunc) birlikte çalışma alanını psikoloji ve pedagojiye kaydirdi. Fırsat buldukça edebiyat ve tarih derslerini de takip etti. 1915'te askerlik görevini yap-

İbrahim
Alâeddin
Gövsâ